

שותפות האומה בהיתר המכירה

(תגובה למאמרו של הרב יואל פרידמן)

בגיליונות האחרונים של 'צהר' (כח-כט) מתפלמסים ידידי הרב יואל פרידמן והרב זאב ויטמן בשאלות הקשורות לסדר העדיפות של 'אוצר הארץ'. השאלות המרכזיות הן: האם ירקות של היתר המכירה עדיפים על ירקות המיובאים מחו"ל? השאלה השנייה דנה בהיקף תפוצתו של 'היתר המכירה': האם להשתמש בו גם במטעים שפירותיהם מיועדים ליצוא? בתגובתי אתיחס תחילה לאי הכללתו של יבול מהיתר המכירה במקומו הראוי לו בסל הצריכה של 'אוצר הארץ'. בחלק מדבריי חוזר אני על דברים שנכתבו על ידי קודמי. ברם, בדרך הצעת הדברים נוספו נקודות שלא נכתבו או שלא הודגשו.

א. התמיכה בהיתר המכירה

ניתן לזהות במאמרו של הרב יואל פרידמן שני קולות סותרים. בגוף המאמר עומד הרב יואל על יישומו של היתר המכירה לפי ההלכה, והקורא מתרשם מהתמיכה ההלכתית שזוכה לה היתר. אולם בסופו של המאמר מסביר הרב יואל בדוחק עצום את הסיבה מדוע מחזקי החקלאות היהודית אינם נדרשים לאכול את היבול של היתר המכירה, ואצטט את עיקר טענותיו: נקודת המוצא שלנו היא שאנו תומכים בהיתר המכירה, ואף מציעים אותו לחקלאים, במקום ההכרח ובמקום שאין אלטרנטיבה ראויה. עם זאת, תוצרת של היתר המכירה לא תהיה מקור אספקה ל'אוצר הארץ', למעט ירקות מן הערבה הצפונית ששם נדרוש היתר מכירה לחומרא, וכדלהלן. אין ברצוננו להפוך את היתר המכירה לדגל שעלינו להגן עליו. אנו שלמים עם תפישתנו המביטה על נושא השמיטה בצורה מורכבת וכוללת, מנסה למצוא פתרונות במאקרו - לחקלאות במדינת ישראל ולחקלאים, ומשוכנעים שיש להיתר המכירה יסודות הלכתיים איתנים. אין זה סותר את העובדה שפתרון זה אינו אידיאלי הן מן הבחינה ההלכתית והן מן הבחינה הרוחנית, ולכן במקום שאפשר לצמצם את היקפו - יש לצמצם את השימוש בו. וראוי להדגיש: **הכנסת תוצרת של היתר המכירה ל'אוצר הארץ' אינה מהווה חיזוק לחקלאים היהודים המסתמכים על היתר המכירה.** תוצרת זו תשווק בשווקים ברחבי הארץ ובחוו"ל ו'אוצר הארץ' אינו מעלה ואינו מוריד בעניין זה. לעומת זאת, **ביחס לחקלאים שאינם מסתמכים על היתר המכירה ומגדלים את גידוליהם דרך אוצר בית דין, ההיקף והעוצמה של 'אוצר הארץ' היא קריטית,** שכן כאמור ככל שיגדל הביקוש כך נוכל להגדיל את ההיצע ולהרחיב את מעגל החקלאים המגדלים בדרך זו.

לדבריו, יש להציע לחקלאי במקרים רבים להסתמך על היתר המכירה. מצד שני, טוען הרב יואל שאין צורך להפוך את ההיתר לדגל שאנו (הצרכנים) צריכים להגן עליו. אתמהה! היתר המכירה נרמס בחוצות העיר על ידי חלקים נכבדים מהציבור הדתי, ומי יגן עליו מפני המלעזים? האם נשאר את התמיכה בחקלאים לציבור החילוני, הקונה ברשתות הגדולות מכל הבא ליד? האם אין בכך פגיעה בחקלאים שומרי תורה ומצוות ויראי שמים, המרגישים חוסר גיבוי הלכתי? תחושה זו מתעצמת מתוך קריאת הפרסומים של 'אוצר הארץ' בעלוני השבת

בבית הכנסת ובעיתונים הדתיים. החקלאי רואה שהיתר המכירה נדחק לפינה והלקוח יוכל לבחור בין יבוא מגוי לבין יבול יהודי מהיתר המכירה. וכך שואל החקלאי: אני עובד ומסתמך על היתר המכירה, ואתם אינכם אוכלים!! ומה יענה הרב? - אתה לא צריך תמיכה, היסודות ההלכתיים איתנים ולכן הצרכן הדתי המקפיד על ההלכה יכול להרשות לעצמו שלא להכניסו לסל המצרכים שלו. הייתכן!! מקשה החקלאי: מי יאכל את פירותיי? ותשובת הרב תהיה: ישנה אוכלוסייה שאינה מקפידה כל כך, היא תקנה את סחורתך ולכן לא תפסיד מאומה. מקשה החקלאי: ומדוע אתם דואגים לגידולי הערבה? גם הם יכולים לשווק לשווקים אחרים, ובמיוחד בשמיטה, כאשר שוקי העדה החרדית מתחרים על סחורתם! ומאידך, אם מעדיפים אתם ירקות בקדושת השביעית, מדוע ישנה העדפה של ירקות מהשנה השישית על פני ירקות הקדושים בקדושת שביעית?! הסבירו את סדרי העדיפויות!

ומן הסתם, אני מניח שהרב יואל יסביר לחקלאי שבאכילת ירקות ששית אין כל בעיה הלכתית ולכן הם עדיפים על ירקות בקדושת שביעית. אם כן חוזר החקלאי ושואל: מדוע שתיטול ירקות יבוא או אפילו ירקות בקדושת שביעית או ירקות מהערבה? כל כך אצל יפות מהן, לירקות של היתר המכירה, הנמכרים מבית היוצר של האגודות הדתיות המקפידות קלה כבחמורה במלאכות המותרות בין בשבת בין בשביעית ונפסק שאין בהם קדושת שביעית! החקלאי הדתי יכול לתאר תהליך מורכב ומייסר שהביא לקבלת ההחלטה למכור את אדמתו. הצורך בשמירת הקרקעות מפני גניבות ונטל הפרנסה הכבד מאלץ את החקלאי למכור חלקים ממנה. אם כן, מדוע שהצרכנים לא יאכלו יבול מהיתר המכירה? מהי הבעיה ההלכתית?¹ הקרקע נמכרה, העבודות נעשו כמקובל בהלכה,² אין איסור ספיחינ'ן,³ אין קדושת שביעית,⁴ אין חילול שבת, אין איסור סחורה, אין

1. גם המחמירים באכילה בישמור' וינעבד' יודו שלאחר ביצוע המכירה אין לחשוש כלל. עיי' חזון איש (שביעית סי' י ס"ק ו) ואגרות משה (או"ח ח"א סי' קפ), הדנים בכשרותם של אתרוגים שגדלו והוצאו לחו"ל על פי היתר המכירה. וכן עיי' כרם ציון (הלכות פסוקות, פרק יט סעי' ג).

2. **הערת העורך (ע. א.):** הדבר אינו פשוט. הרי רוב החקלאים אינם מקפידים על הנחיית הרבנות הראשית, שמלאכות דאורייתא תיעשנה רק על ידי גוי.

תשובת הכותב: לעני"ד אין מניעה לאכול יבול שגודל על ידי חקלאים שאינם מקפידים ועושים גם מלאכות מהתורה. הגר"ש מוהליבר התייר עשיית מלאכות דאורייתא בהיתר המכירה בשנת תרמ"ט. מאז ומעולם הרבנות הראשית לא השגיחה על אופן עשיית המלאכות, וכנראה שלא הקפידו והתירו אכילת יבול של היתר מכירה גם אם קיים חשש סביר שנעשו מלאכות מהתורה. ועיי' משי"כ על כך הרצ"ה זצ"ל (ניצני ארץ יד, עמ' 32-33), שהפוסקים שלא התיירו מלאכות דאורייתא לא אסרו זאת במפורש, והתבטאו רק בלשון של "קשה להתיר" וכדו'. ובכל מקרה, 'אוצר הארץ' אינו משווק במחצית הראשונה של השנה גם פירות וירקות שגדלו על ידי חקלאים המקפידים על הוראותיו של הרב קוק זצ"ל, וזו עיקר מחאתי.

3. אין איסור ספיחינ'ן בשדה של גוי (עיי' רמב"ם, הלי' שמיטה ויובל ד, כט), והוא הדין בקרקע שנמכרה לגוי והזריעה נעשתה על ידי גוי. אמנם פשוט דברי הרמב"ם היא להתיר רק "גוי שקנה קרקע בארץ ישראל וזרעה", ולא כאשר הזריעה נעשתה על ידי ישראל. אולם המציאות היא שרוב החקלאים זורעים ע"י פועלים גויים, ולגבי אלה שזורעים ע"י יהודי, אמנם לשיטת הראב"ד (שם הלכה טו) יש לאסור, אבל רבים חלקו עליו (עיי' 'שבת הארץ' השלם שם; קטיף שביעית פרק טז סעי' ה/2 והע' 15-17, ובהרחבה רבה - פרק סז הע' 7). ואם הגר"ש מוהליבר התייר לעשות מלאכות מדאורייתא, קל וחומר שנוכל אנו לסמוך על הוראתו לעניין היתר אכילה.

איסור הפסד ואין חובת ביעור⁵. הלכך, קושיותיו של החקלאי טובות ועלינו להימנע מלהשיב לו תשובות שהן מורכבות מדי, שמא שכלו הישר לא יוכל להכיל תשובה המורכבת מסתירות פנימיות.

ב. בעיית 'היתר המכירה'

שאלה מקדמית לדיון כולו: האם היתר המכירה הוא מנגנון הלכתי המיועד לחקלאי או שמא הוא נועד לשרת את כלל ישראל? האם מגמתנו היחידה היא לתמוך בפרנסתו של החקלאי או שמא ההיתר נועד לשרת את השאר? האם המכירה עלול לגרום לנזקים בלתי הפיכים לחקלאות היהודית בארץ? מכאן, שמי שרואה ערך בחקלאות יהודית בארץ ישראל צריך לפסוק פסיקה אחידה לחקלאי ולצרכן. כאשר נתיר לחקלאי ונאסור על הצרכן אנו מוצאים את עצמנו מביאים עלבון על ציבור החקלאים הדתי.

מה נאמר לחקלאי ישראל: פוקו ועבדו באדמה מכורה, אולם כהן אני ואין אני רשאי לאכול מתבואתכם!! זו סתירה פנימית! ואשאל: אילו אנו הרבנים היינו חקלאים ולאחר דרישה וחקירה בהלכה הוחלט לזרוע גזר על פי היתר המכירה, האם לא היינו אוכלים אותו? או שמא לא נאכל,

4. מחלוקת עתיקת יומין בין הבית יוסף לבין המבי"ט. ועיי' 'שבת הארץ' השלם פ"ח הי"ח אות ה.
- הערת העורך (ע. א.):** הרב זצ"ל הנחה לנהוג קדושת שביעית גם לאחר המכירה, אולם לא מתוך פקפוק בתקופה של המכירה, אלא מתוך עיקרון, שאנו לא פוגעים באיסורי תורה. משום מה, נקלטה הוראתו של הרב בעניין מלאכות דאורייתא בשדה, אולם לא נקלטה בדבר פעולות שיש בהן איסור דאורייתא במטבח.
- תשובות הכותב:** ישנה סברה גדולה לחלק. יתכן שמה שפסק הבי"ט שכל זמן שהקרקע ביד גוי יש לו קניין להפקיע את הקדושה מתייחס רק לקדושת הפירות ולא לקדושת הקרקע ולאיסורי המלאכות. עיי' חידושי ר' חיים סולובייצ'יק על הרמב"ם (ה'ל' תרומות פרק א), וכך מסביר גם הגרש"ז אויערבך (מעדני ארץ סי' ט אות א ואות ח). לכן, מחד ניתן לפסוק שהקדושה הופקעה מהפירות, ומאידך אין לעשות מלאכות דאורייתא בקרקע.
5. עיי' בהרחבה: 'קטפי שביעית' פרק כג ע"ג 13 ופרק סה סעי' ו והע' 9; אלא שנראה שיש טעות דפוס חמורה, וכנראה צ"ל: "אינם חייבים לבער את הפירות".
6. הרב עזריאל אריאל במאמרו "האומנם נוסף למכור?" (בתוך 'התורה והארץ' ח"ו עמ' 447-451) מנתח בהרחבה את מצבה העגום של החקלאות בארץ. מספר החקלאים הולך ומצטמצם ואת מקומם תופסים העובדים הזרים. ולכן כיום אין החקלאות מוגדרת כענף תעסוקתי, אלא היא ערך לאומי המחבר את האומה לארצה. הרב עזריאל סבור, שדווקא הפן הערכי של החקלאות צריך ליצור מחויבות גדולה יותר למצוות התלויות בארץ ובראשן השמיטה, ומשום כך יש להימנע מהסתמכות על היתרים דחוקים ולהתמודד עם השמיטה באופן הערכי והאמיתי שלה.
- אני מסכים לדבריו שצריך לשאוף לכך, ובמיוחד בתקופה שבה אנו מעצימים את החקלאות כענף לאומי ערכי. אולם יש צד שני למטבע. מציאות זו מכבידה מאוד על החקלאי. כאשר המדינה אינה רואה בחקלאות ערך לאומי כבד משקל וכל המאמצים מושקעים בענפים כלכליים כדוגמת היי-טק, אין היא תומכת בחקלאי כראוי. לכן, אם מבקשים אנו לבסס את החקלאות כענף ערכי עלינו להקל על החקלאי, לאפשר לו לשרוד בתנאים הקשים שהוא מצוי בהם, ולכן הוא זקוק יותר לתמיכה והקלה בשנה השביעית. חוששני, שכאשר מדובר ביישובים או בקיבוצים המתבססים על חקלאות בהיקף גדול תוך נטילת סיכונים רבים, אנו נדרשים לתמיכתו של היתר המכירה כדי לבסס את קיומם ולזכות לקיים את שאר המצוות התלויות בארץ על ידם.

שכן זה בבחינת מי שאכל שום וריחו נודף, יחזור ויאכל שום אחר כדי שיהא ריחו נודף (ברכות נא, א)?

העבדת ולא אכלת!! ואם כן, מה החילוק בין החקלאי העובד ובין מי שנגזר עליו שלא להיות חקלאי בארץ ישראל!! ואני מצטרף לדוגמא שניתנה על ידי הרב זאב ויטמן, שלא יתכן שהרב יורה לחלוב על ידי גרמא בשבת והוא עצמו לא ישתה מחלב זה. אם ניתן לחלק בין החליבה לשתייה הרי שיקל בשתיית החלב שנחלב בגרמא ויחמיר בחליבה עצמה.

ג. הנפת דגל - היתר המכירה

'אוצר הארץ' ביסודו מאפשר לנו לרכוש יבול על פי שקלול של שני עקרונות מרכזיים: (א) חיזוקה של החקלאות היהודית בארץ ישראל. (ב) הקפדה על סדר עדיפויות המושתת על פי עקרונות ההלכה.

צודק הרב יואל, ש'אוצר הארץ' אינו זקוק בשיקוליו 'להניף דגלים'. אנו לא טוענים להכליל את 'היתר המכירה' ברשימה כדי לפרסמו ולחזקו. הדרישה להכללתו נובעת מהצורך לדבוק בשני העקרונות המרכזיים של 'אוצר הארץ'. נראה שאף הרב יואל סבור כך, אלא שלדעתו אין צורך להכליל את היתר המכירה משום שיסודותיו ההלכתיים ברורים לכול. בנקודה זו סבור אני שהרב יואל טועה. לאחר דיונים ארוכים ומתישים עם החקלאים מנסים רבני הקיבוצים והמושבים לצמצם את היקפה של המכירה. כל אחד שעוסק ביישומו של היתר המכירה משנן את דבריו המאלפים של הרב זצ"ל⁷:

כבר אמרתי זה כמה, שעל עצם ההיתר אין לדעתי מה לפקפק כלל, אבל כל זאת אין זה מונע ופוסט אותנו מלבקש כל העצות אשר יזמין ד' לנו, שיוכלו אחינו ב"י היושבים באה"ק לקיים את המצוה כהלכתה בלא שום הפקעה ודרישות היתר. וכל חלק קטן שבקטנים מאה"ק שביד ישראל, שתקוים בו מצוות שביעית כדינה, אנו צריכים לשמח עליו כמוצא שלל רב.

ומכאן תהדהד השאלה בקרב החקלאים: אם ממילא לא מעריכים הלכתית את הוויתור הגדול הכרוך בהוברת שטחים או בגידולי שישית (ללא חשש ספיחין), מדוע שלא נעשה את היתר המכירה על כל הגידולים? הרי ממילא אנו מחוץ לתחום! החקלאים קשובים לקולות ושואלים שאלות נוקבות, כפי שצינתי בתחילת דבריי.

לדעתי, **משק דתי המחשב חשבונות על פי יכולתו הכלכלית, מוותר על חלק מהגידולים ומצמצם את היקף המכירה - הרי מה שמכר מתוך אילוף וזרע בו יבול הוא כשר לפחות ברמת כשרות של ירקות שנזרעו בשישית ונלקטו בשביעית⁸.** 'אוצר הארץ' חייב לתמוך גם בחקלאי הסומך על היתר המכירה ומקפיד להוביר חלק משדותיו. לצערי, יבול זה אינו נתמך כראוי ו'אוצר הארץ' לא יספק יבול זה בראשית שנת השמיטה. זו טעות לשבץ את היתר המכירה לגווניו השונים בשולי הרשימה. ואפילו אם ישנם שיקולים של התחשבות בצרכנים המתנגדים להיתר המכירה (כמו יישובי פא"י), יש בכך פגיעה בחקלאים. ואני מצטט את המשכם של הדברים שהרב כותב:

אבל חלילה לנו ללמד קטיגוריא על ישראל, מצד הוראת ההיתר של דרך המכירה, שאע"פ שאינה משנת חסידים, ורוחנו בקרבנו ישתוחח על שפלות קרן ישראל ועל המצב המדוכא

7. משפט כהן ס"י סג.

8. עיי 'שבת הארץ' פי"ד ה"ג אות ב; קטיף שביעית פרק טז סעי' ח/1.

והמדולדל של עם ד' המתיישבים על אדמת הקודש, עד שהם מוכרחים להשתמש מפני הדחק בהיתר הפקעת המצוה הקדושה והחביבה הזאת של שבת הארץ, מ"מ מה שנעשה ע"פ ההכרח תורה שלמה היא, וראוי לכל גדולי ישראל לנחם שבורי לב המוכרחים לזה, שלא יהיו בעיני עצמם כרשעים ח"ו.

אנו הצרכנים, שלא נפל בחלקנו להיות שייכים למיעוט החקלאי, לפחות נתמוך רוחנית בחקלאי בהכללת תוצרתו ברשימת המוצרים במקום מכובד, המעיד על עוצמתו של ההיתר במציאות של שעת הדחק לחקלאי.

ד. הזהירות מפרסום - לא להוציא לעז על הראשונים

באחת מתשובותיו לרה"ג חיים ברלין מזהיר הרב קוק זצ"ל מפני המודעות בדבר איסור סחורה בפירות של 'היתר המכירה'. הרב מונה שיקולים אחדים במניעת המודעות. אחד מהשיקולים היה להימנע מלהוציא לעז על הראשונים. וכך הוא כותב (משפט כהן סי' ע):

אבוא בזה עם הספר לעורר את לבב הדר"ג שי' ע"ד אשר שמעתי, שישנם מערערים החפצים להכריז ולפרסם איסור סחורה על פירות המושבות, משום קדושת שביעית... **נוגע הדבר ללעז הראשונים**, שהמתירים אשר כבר פשטה הלכה ומנהג כמותם, היו ת"ח גדולים בישראל, **וחלילה לנו לזלזל בכבודם ולהראות בפומבי דספו איסורא לכללות עם קדוש**... ואקווה בעה"י שישכימו כולם לחדול מלערער **ולא יחדשו חומרות יותר ממה שהיה נהוג בשמיטות הקודמות**.

'היתר המכירה' היה מקובל שנים רבות, ולא נראה שהשתנה משהו משמעותי שיכול לערער על הלגיטימציה שלו. גם אם צודק הרב יואל שבעיית היבוא אינה צריכה ליפול על כתפיהם של צרכני 'אוצר הארץ', עדיין אין לדחוק את יבול היתר המכירה החוצה ולקבל 'פרס ניחומים', שאם מזלו גרם יוכל לזכות בדריסת רגל בסלו של הצרכן, שיעדיף אותו על פני היבוא. חוששני שלמראית עין יש בכך משום "מוציא לעז על הראשונים", וודאי שיש בכך פגיעה בחקלאי שאינו שש להיראות כגוי העושה מעשה שבת האסור לישראל המקפיד על ההלכה ונמנע מלאוכלו.

סיכום

ביקורתי על 'אוצר הארץ' נובעת מתוך תמיכתי ואהבתי הגדולה לאנשי מכון 'התורה והארץ' המלווים אותנו בכל השנים.

במאמר זה נשאלו שאלות, המתייחסות לסדר העדיפויות של 'אוצר הארץ'. הואיל ורוב הרבנים אינם נמצאים עם 'העם שבשדות' ראיתי חובה להביא בפני הרבנים היבטים נוספים, ובמיוחד להציג את התהליך המורכב של יישום 'היתר המכירה' בקיבוצים ובמושבים הדתיים. בטוחני שסדר העדיפויות נקבע בהסכמתם של גדולי הרבנים; ובכל זאת אני קורא לחבריי במכון 'התורה והארץ' להרהר מחדש אודותיו: האם אנו מעדיפים יבול של קדושת שביעית או יבול שאין בו קדושת שביעית (יבול שישית)? לאחר ההחלטה העקרונית יש לשבח את 'היתר המכירה' במקומו הראוי, ובמיוחד אם נשמרות בו הדרכותיו של הרב זצ"ל.

חוששני שסדר העדיפויות הנוכחי יגרום לפגיעה חמורה במעמדו ההלכתי של 'היתר המכירה'. אמנם, לאחרונה הוכנסו הירקות שגדלו על פיו לרשימה של מקורות האספקה, במקביל לאפשרות היבוא; אבל הדבר אינו מספק, ואין זה מקומו הראוי של 'היתר המכירה' על פי ההלכה של שומרי החקלאות היהודית בארץ ישראל.

אין כל מניעה הלכתית לאכול מיבול זה. ואף מי שסבור שמותר לחקלאי להסתמך על היתר זה והוא עצמו נמנע מלאכול את היבול, עליו לחשוש מפני בעיה סבוכה יותר והיא עלבונם של חקלאים שומרי תורה ומצוות. וכבר לימדונו רבותינו שכבוד הבריות דוחה איסורי דרבנן, ובמקום שיש חילול השם אין חולקים כבוד לרב. כוונתי לומר, שאין מקום לחלוק כבוד למי שמתנגד עקרונית להיתר המכירה (יישובי פא"י), רק כדי לצרפו למערכת של 'אוצר הארץ'. אם נוציא את התוצרת מ'היתר המכירה' מסל הצריכה ייגרם נזק למאמץ להביא להגברת שמירת השמיטה בקרב החקלאים. כאשר אנו הרבנים נשב עם החקלאים יהיה קשה לשכנעם לצמצם את היקף מכירת השדות. החקלאים יאמרו: אם המאמץ לצמצם את היקף מכירת השדות אינו מוערך על ידי שומרי ההלכה, מדוע שלא נמכור את כל השדות? מה לי דונם מה לי עשרות אלפי דונמים!! בעתיד, גם החקלאים יראו בו פיקציה הלכתית דחוקה, ואנו נתקשה להגדירו כמנגנון הלכתי מורכב שיש להשתמש בו באופן מושכל על פי עקרונות הלכתיים ברורים. אנו תלמידי של הרב קוק זצ"ל ועלינו ללכת על פי משנתו ההלכתית. יתירה מזאת, הרב הדריך אותנו לפסוק בסוגיות שמיטה באומץ ללא פחד ויראה מפני המלעזים. הוא סירב להגמיש את שיטתו מפאת הביקורת של העדה החרדית. כך הוא הצליח לחתור לאמת צרופה. היתר המכירה זקוק לחיזוק, ובמיוחד כיום, כאשר האופן שבו נוהג הצרכן בשמיטה הוא המגדיר את השיך הדתי שלו. רובא דעלמא אינו יודע את הלכות שמיטה על בוריין ולכן הוא "קונה" סיסמאות דתיות כגון: חנויות שמיטה (היינו תוצרת חקלאית מערבים או מיבוא), ובכך הוא סבור שהוא מקיים שמיטה למהדרין. תפיסה שגויה זו עלולה להתפשט גם לציבור הדתי לאומי, שיחשוב ש'היתר המכירה' שייך רק למי שאינו מקפיד על ההלכה או לצורכי כשרות בשוק הארצי. התקדים שנוצר בבית המדרש של הציבור הדתי הלאומי - מכון התורה והארץ - ישכיח כליל את 'היתר המכירה' לקראת השמיטות הבאות, ויהיה ניתן ללמוד עליו רק במוזיאון ההלכתי-היסטורי של השמיטה.

